

Heinrich Mann
**PROFESOR
SMEĆE
ILI
KRAJ JEDNOG
TIRANINA**

Roman

S njemačkoga preveo
Dubravko Torjanac

Zagreb, 2021.

disput

I.

Budući da se zvao Raat, cijela ga je škola zvala Unrat*. Ništa nije moglo biti jednostavnije i prirodnije. Ovaj ili onaj profesor katkad bi dobio novo ime. Novi val učenika stigao bi u učionicu, krvožedno razotkrio komičnost učitelja koju prethodna generacija još nije dovoljno istaknula i nemilice ih nazivala odgovarajućim imenom. No Smeće je svoje nosio već generacijama, bilo je poznato cijelom gradu, njegovi kolege zvali su ga tako izvan gimnazije, a i u gimnaziji čim bi okrenuo leđa. Gospoda koja su u svojim domovima uzdržavala učenike i držala ih zbog posla govorila su pred njima o profesoru Smeću. Kakva trijezna glava koja bi razrednika desetog razreda htjela promotriti na nov način te ga nanovo obilježiti nikad se za to ne bi izborila; već i stoga što se uobičajeni nadimak još uvijek tako dobro kaćio za starog profesora kao i prije dvadeset šest godina. Bilo je dovoljno da na školskom dvorištu, čim bi naišao,

* Nadalje nadimak glavnog lika Unrat prevodimo sa "Smeće" (op. prev.).

netko nekom dovikne: “Zar tu ne miriše na smeće?” Ili: “Oho! Njušim smeće!”

I smjesta bi stari snažno trznuo ramenom, uvijek desnim, te poprijeko ispod naočala uputio bijesan pogled, koji su učenici zvali izvještačenim i koji je bio plah i osvetljiv; pogled tiranina kojeg peče savjest, koji u naborima kaputa kradom traži bodeže. Njegova odrvenjela brada s rijetkom sivo-žutom bradicom škljocala je gore-dolje. Učeniku koji je viknuo nije mogao “ništa dokazati” i morao se vući dalje na svojim mršavim, klecavim nogama, ispod masnog šešira širokog oboda.

Za proslavu jubileja prošle godine gimnazija mu je priredila bakljadu. Izašao je na balkon i govorio. Svi su zabacili glavu i digli pogled prema njemu, a onda je, iznenada, poletio nelijep stisnut glas: “Smeće je u zraku!” Drugi su ponavljali: “Smeće u zraku! Smeće u zraku!”

Gore je profesor počeo zamuckivati, iako je predvidio upadicu, i pritom svakom izvikivaču gledao u otvorena usta. Druga gospoda stajala su u blizini; osjećao je da ponovno ne može “ništa dokazati”, ali zapamtio je sva imena. Već sutradan, kad nije znao rodno selo Djevice Orleanske, učenik sa stisnutim glasom pružio je profesoru priliku da se uvjeri da će mu u životu još često biti na smetnju. No taj Kieselack za Uskrs nije prešao u sljedeći razred. S njim je u razredu ostala većina onih što su vikali na proslavi jubileja, pa tako i Von Ertzum. Lohmann nije vikao, a ipak je ponavljao razred. On je olakšao nakanu Smeću svojom lijenošću, onaj drugi pak svojom nedarovitošću. Sljedeće ka-

sne jeseni, jednog prijepodneva oko jedanaest, u stanci prije razrednog sastavka o “Djevici Orleanskoj”, zbilo se da je Von Ertzum, koji se još uvijek nije zbližio s Djevicom i slutio je katastrofu, u napadu teškog očaja širom otvorio prozor i nasumice bijesnim glasom zaurlao u maglu: “Smeće!”

Nije znao je li profesor u blizini, a i bilo mu je svejedno. Ubogog, plećatog seoskog plemića samo je potakla nužda da tek na tren dade oduška svojim glasnicama prije nego što se na dva sata bude morao prignuti nad bijelim listom papira, koji je bio prazan, i prekriti ga riječima iz svoje glave, koja je također bila prazna. No Smeće je zbilja upravo prolazio dvorištem. Kad ga je pogodio glas s prozora, naglo se trgnuo. U magli prijeko razaznao je Von Ertzumov čvornat obris. Nitko od učenika nije se zadržavao vani, nikom Von Ertzum nije mogao doviknuti tu riječ. “Ovaj put”, pomislio je Smeće likujući, “odnosilo se na mene. Ovaj put mogu mu dokazati!”

Popeo se stubama u pet skokova, naglo otvorio vrata razreda, projurio između klupa i popeo se na podij grčevito se držeći za pult. Ondje je stao dršćući i morao je predahnuti. Učenici desetog razreda digli su se na pozdrav, velika larma naprasno je potonula u tišinu koja je doslovce umrtvljivala. Promatrali su razrednika kao da je ubojita živina koju se, nažalost, ne smije zatući i koja je trenutno nad njima stekla nezgodnu prednost. Grudi Smeća snažno su se dizale i spuštale; konačno je rekao svojim prigušenim glasom: “Maloprije mi je i opet netko doviknuo jednu riječ, jedan naziv – jedno

ime dakle: nisam raspoložen to podnositi. Neću trpjeti ponižavanje od takvih ljudi kakvima sam vas, nažalost, imao prilike upoznati, zapamtite to! Udesit ću vas gdje god budem mogao! Vaša pokvarenost, Von Ertzume, povrh toga što mi izaziva gnušanje, poput stakla će se slomiti na čvrstini moje odluke koju vam ovime objavljujem. Još danas ću o vašem činu podnijeti prijavu gospodinu ravnatelju i poduzet ću sve što je u mojoj moći – stvarno doista – da ustanova bude oslobođena barem od najgoreg izroda ljudskog društva.”

Nato je zbacio kaput s ramena i prosiktao: “Sjesti!”

Razred je sjeo, samo je Von Ertzum ostao stajati. Njegova debela, žuto istočkana glava bila je sad tako žarkocrvena kao gusta, čekinjava kosa na njoj. Htio je nešto reći, više puta počinjao, svaki put odustajao. Konačno je izustio: “To nisam bio ja, gospodine profesore!”

Više ga je glasova podržalo, spremnih na žrtvu i solidarnih: “To nije bio on!”

Smeće je udario nogom o pod: “Tišina!... A vi, Von Ertzume, zapamtite da niste prvi vašeg prezimena kojemu sam – dakako i dabome – znatno usporio karijeru, i da ću i dalje znatno otežavati vaše napredovanje, ako vam ga čak neću i onemogućiti, baš onako kao svojevremeno vašem stricu. Vi hoćete biti oficir, zar ne, Von Ertzume? I vaš je stric htio. No budući da nikad nije ostvario razredni cilj, pa mu je maturna svjedodžba za jednogodišnju dobrovoljačku službu – no dakle pazite dakle! – zavazda morala biti uskraćena, dospio je u takozvanu privatnu školu za predispitnu pripremu loših učenika, gdje je, eto, također podbacio, tako da je